

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان

دکتر رمضان حسنزاده^۱

محمد حسین اسدی^۲

چکیده

هدف تحقیق حاضر بررسی تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان است. سواد اطلاعاتی قابلیت است که فرد را در دسترس مفید و مؤثر به اطلاعات، ارزیابی انتقادی آن و استفاده دقیق و خلاق از اطلاعات بدست آمده به منظور رفع نیازهای اطلاعاتی خویش توانمند می‌سازد.

روش: این تحقیق از نوع شبه آزمایشی است. در این تحقیق از طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شد. نمونه آماری شامل ۴۰ نفر از دانشجویان مرکز آموزش عالی فنی امام محمد باقر (ع) شهرستان ساری است که به گونه تصادفی انتخاب و به طور تصادفی ۲۰ نفر در گروه اول (آزمایش) و ۲۰ نفر در گروه دوم (کنترل) قرار گرفتند. در تجزیه و تحلیل توصیفی، از ماتریس یا جدول داده‌ها استفاده شده است و در تجزیه و تحلیل استنباطی داده‌ها، از آزمون t استفاده شد.

نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد که بین عملکرد تحصیلی دو گروه آزمایشی و کنترل تفاوت معنادار وجود دارد. بین توانایی‌های تشخیص و تعیین نیاز اطلاعاتی در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بین ایجاد توانمندی‌های جایابی و دسترسی به اطلاعات در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بین ایجاد توانمندی‌های مربوط به استفاده مؤثر و مسئولانه از اطلاعات در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. نحوه استفاده از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

^۱ دکترای تخصصی روانشناسی، دانشیار گروه روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی ساری.

^۲ کارشناس امور آموزش - مرکز آموزش عالی فنی امام محمد باقر (ع) شهرستان ساری

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی ...
با توجه به نتایج بدست آمده و تأیید فرضیه‌ها می‌توان به این مهم دست یافت که
برگزاری دوره‌های سواد اطلاعاتی در استفاده بهینه و مناسب اطلاعات به دانشجویان
کمک می‌کند.

کلید واژه‌ها

آموزش، سواد اطلاعاتی، عملکرد تحصیلی، دانشجویان، نیازهای اطلاعاتی.

مقدمه

افزایش فوق‌العاده زیاد حجم اطلاعات به همراه گسترش روزافزون اینترنت
در جهان، با وجود مزایای فراوان خود مشکلاتی جدی را نیز موجب گردیده است.
از مهمترین این مشکلات، چگونگی دسترسی به اطلاعات ارزشمند و سازماندهی
شده در میان میلیون‌ها پاره اطلاعاتی است که در محملهای گوناگون در سطوح
مختلف و مکانهای پراکنده است، به ناچار برای استفاده از این منابع عظیم
اطلاعات چاره‌ای جز یادگیری سواد اطلاعاتی نیست. مسأله این است، زمانی که
دانشجویان ما چه در مراکز فنی و یا دانشگاهی از نحوه احساس نیاز به اطلاعات
و جستجوی آن و صحت یا سقم اطلاعات بدست آمده و اعتبار منابع اطلاعاتی
بی‌خبر باشند، به ناچار شاهد بوجود آمدن خلاء در قسمتی می‌شویم، که آن کم
شدن تولید علم یا به روز نبودن علم تولید شده و... خواهد بود. در این صورت
پیشگامان علم و دانش در هر ملتی مراکز آموزشی و علمی‌الخصوص آموزش
عالی، با محوریت استاد و دانشجویان، که رکن اصلی فعالیتهای سازمانهای
آموزشی می‌باشند، باید به رفع اشکال در این مهم بپردازند و همه این امور در
سایه به روز بودن اطلاعات علمی دانشجویان به ثمر خواهد رسید. در واقع اهمیت
این موضوع از آن جهت است که دانشجو انتخابهای آگاهانه و دانشورانه‌ای، برای
اجرای پژوهشهای خود اتخاذ می‌نماید. این تحقیق بدنبال ارائه راهکاری مناسب

جهت افزایش توانایی‌های دانشجویان (برای انجام پروژه‌های درسی) زمانی که احساس نیاز به اطلاعات کنند و راه‌های برآورده کردن این نیازها و چگونگی آن و آگاهی از قابلیت‌های محاسباتی و توانایی تشخیص و بیان روشن مسائلی که به کمک فناوری رایانه‌ای قابل حل هستند.

سواد اطلاعاتی قابلیت است که فرد را در دسترس مفید و مؤثر به اطلاعات، ارزیابی انتقادی آن و استفاده دقیق و خلاق از اطلاعات بدست آمده به منظور رفع نیازهای اطلاعاتی خویش توانمند می‌سازد. سواد توانایی ساخت معنا و درک مطلب و استفاده و کاربرد شکل‌های متفاوت زبان نوشتاری مورد نیاز جامعه و ارزشمند برای فرد سواد اطلاعاتی به معنایی توانایی در اتخاذ رفتار اطلاع‌یابی مناسب به منظور شناسایی اطلاعات مورد نیاز برای تأمین نیازهای اطلاعاتی است، به طوری که دسترسی به اطلاعات مورد نظر به استفاده صحیح، اخلاقی و مؤثر از اطلاعات در جامعه منجر شود. اطلاعات مورد نیاز ممکن است از طریق هر کانال یا رسانه‌ای که میسر باشد بدست آید. از جمله فایده‌های این تحقیق این است که امروزه نیاز به ارزیابی مقبولیت اطلاعات چیز جدیدی نیست، اما اخیراً اغلب آموزشگران منتظرند تا به دقت چندین مجموعه از مواد مرجع انتخابی اطلاعاتی را مورد بحث قرار دهند. به هر حال یک نکته حیاتی درباره استفاده از اطلاعات این است که اگر چه در این جهان تغییراتی بصورت افزایشی صورت گرفته است که بنابراین نیاز به یادگیری احساس می‌شود. تغییرات هولناکی هم در میزان و هم در تنوع منابع اطلاعاتی دیده می‌شود، تغییرات وسیعی در فناوری ایجاد شده که روی زندگی‌مان از بانکداری گرفته تا مراقبت پزشکی و هر چیز دیگری تأثیر می‌گذارد. ما نیاز داریم برای دانستن بیشتر و یادگیری بیشتر در جهان اطرافمان تغییر را بپذیریم.

طبق یافته‌های بریویچ و جانز در سال ۱۹۹۳ سواد خواندن بصورت رسمی، نوشتن و دلایل حسابگرانه برای یادگیری در طول دوران زندگی سودمند

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تمصیلی ... می‌باشند. کمیت افزایش اطلاعات از همه منابع و فشار به منظور ابقاء در یک حالت استمرار از مفاهیم یادگیری مداوم که ما باید در استفاده از اطلاعات مهارت داشته باشیم. نیاز به شروع و استفاده از اطلاعات در تمامی حالت‌های زندگی احساس و فراهم‌آوری سواد اطلاعاتی مناسب باید با فراهم‌آوری سواد‌های دیگر با هم آمیخته شوند. (هومز، ۱۹۹۹) تحقیقی که در مورد آموزش سواد اطلاعاتی در کشور انجام شده، تحقیقی است که توسط نظری (۱۳۸۳) انجام گرفته است. در آن تحقیق یک‌سری از دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکترا به عنوان گروه آزمایش انتخاب شدند. پس از انجام پیش‌آزمون و آموزش درس سواد اطلاعاتی توسط محقق، پس‌آزمون نیز برگزار گردید، سرانجام محقق به این نتیجه دست یافت که دانشجویان منتخب از نظر توانمندی‌های سواد اطلاعاتی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. و آموزش درس سواد اطلاعاتی بر نحوه یادگیری فرآیند سواد اطلاعاتی در سطح دانشجویان تحصیلات تکمیلی اثر مثبت دارد. نتایج بسیاری از پژوهش‌ها بویژه پژوهش‌های انجام گرفته در ایران در این زمینه حاکی از آنست که پژوهشگران مشکلات عمده‌ای در شناسایی منابع و نظام‌های اطلاعاتی، بهره‌گیری مؤثر از آنها، و دسترسی به اطلاعات دارند.

نتایج پژوهش‌های دیانی (۱۳۶۵)، مزینانی (۱۳۷۶)، اشکنی‌پور (۱۳۷۷)، و یمین فیروز (۱۳۸۲)، نظری (۱۳۸۳) و... نشان می‌دهد که بسیاری از پژوهشگران در شناسایی نیازهای اطلاعاتی حوزه پژوهشی خود و ارائه آن در قالب عبارت جستجو به پایگاه‌ها و نیز شناخت انواع منابع و نظام‌های اطلاعاتی مربوط مشکلات جدی دارند. از طرف دیگر مثلاً در تحقیقی که نظری در سال ۱۳۸۳ در سطح دانشجویان تحصیلات تکمیلی انجام داده بود. نتایج بدست آمده از آن تحقیق نیز که دوره آموزش سواد اطلاعاتی را در طول یک روز و بصورت فشرده برگزار گردید بیانگر این موضوع است که این دوره تا حد نسبتاً خوبی توانسته پاسخگوی آنچه را که قرار بود به اثبات برساند بوده است و با توجه به آمار و

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

ارقامی که ایشان ارائه دادند این ادعا را ثابت می‌کند که آموزش سواد اطلاعاتی بر روی عملکرد تحصیلی دانشجویان مؤثر می‌باشد. در واقع می‌توان این چنین گفت که عدم بهره‌گیری دانشجویان از روشها و ابزارهای مناسب به دلیل نبود امکانات و منابع اطلاعات نبود، بلکه به دلیل نداشتن آگاهی و دانش کافی در زمینه نحوه سازماندهی منابع اطلاعات در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعات اعم از سنتی و دیجیتالی، ساختار منابع اطلاعات و کارکردهای هر کدام و... بوده است. فرضیه‌های این تحقیق بدین شرح می‌باشند:

- ۱- آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان آموزش‌شده فنی امام محمد باقر (ع) مؤثر است.
- ۲- آموزش سواد اطلاعاتی بر افزایش توانایی‌های تشخیص و تعیین نیاز اطلاعاتی دانشجویان مؤثر است.
- ۳- آموزش سواد اطلاعاتی بر ایجاد توانمندیهای جایابی و دسترسی به اطلاعات توسط دانشجویان مؤثر است.
- ۴- آموزش سواد اطلاعاتی بر ایجاد توانمندیهای مربوط به استفاده مؤثر از اطلاعات توسط دانشجویان مؤثر است.
- ۵- آموزش سواد اطلاعاتی بر نحوه استفاده از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها توسط دانشجویان مؤثر است.

روش

آزمودنیها: در این تحقیق تعداد ۴۰ نفر از دانشجویان به گونه تصادفی انتخاب و به طور تصادفی ۲۰ نفر در گروه اول (آزمایش) و ۲۰ نفر در گروه دوم (کنترل) قرار گرفتند.

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی ...

وسیله و ابزار: برای سنجش مقدار سواد اطلاعاتی دانشجویانی که بطور تصادفی انتخاب شده‌اند از پرسشنامه استفاده شد. قالب پرسشنامه بر اساس مقیاس چهار درجه‌ای طیف لیکرت طراحی و اجرا شد. برای سنجش میزان عملکرد تحصیلی نیز از معدل ترم دانشجویانی که در گروه آزمایش و کنترل شرکت داشته‌اند استفاده شده است.

شیوه اجرا: برای انجام تحقیق ابتدا از آموزشکده فنی امام محمد باقر (ع) مجوز انجام تحقیق اخذ شد، سپس با انتخاب تصادفی تعداد ۴۰ نفر از دانشجویان، ۲۰ نفر از رشته تأسیسات الکتریکی، ۲۰ نفر از رشته برق صنعتی، آنها به دو گروه ۲۰ نفری (کنترل و آزمایش) تقسیم شدند. بعد از گروه‌بندی آزمودنیها پیش آزمون بر روی هر دو گروه اجرا شد. سپس گروه آزمایش تحت تأثیر متغیر مستقل (آموزش سواد اطلاعاتی) قرار داده شد، این دوره به صورت پنج جلسه (۱،۵ ساعته) کلاس فشرده و با توجه به سرفصلهای موجود ارائه گردید. در جلسه اول که بصورت تئوری تشکیل گردید، اهم مواردی که درباره سواد اطلاعاتی، نظیر، فایده این سواد و موارد کاربرد آن و... توضیح داده شد. جلسات دوم و سوم هم برای آشنایی دانشجویان با کتابخانه و نحوه چیدمان کتب و دستیابی به اطلاعات آن و آشنایی با سیستمهای جستجو عناوین و... در کتابخانه مرکز و دو جلسه نیز به آموزش نحوه ساختن ایمیل و آشنایی با ساختمان سایتها و نحوه عضویت در سایتها و... در سایت کامپیوتر مرکز (آموزشکده فنی امام محمد باقر (ع)) برگزار گردید. پس از اتمام دوره آموزشی دوباره از دو گروه آزمون به عمل آمد و آنگاه نتایج بدست آمده با استفاده از نرم‌افزار آماری Spss مورد سنجش قرار گرفت.

طرح تحقیق: این تحقیق از نوع شبه آزمایشی است. در این تحقیق از طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل استفاده شده است. شکل زیر چگونگی این طرح را نشان می‌دهد.

طرح گروه کنترل نا برابر با پیش آزمون و پس آزمون

E	T ¹	X	T ²
C	T ¹	—	T ²

یافته‌ها

از آنجا که میانگین تفاوت در حقیقت تفاوت بین دو میانگین است، می‌توان با معنا بودن تفاوت بین میانگین‌ها را بر این اساس که آیا $\bar{D}$ بطور معنادار، از صفر تفاوت دارد یا خیر، آزمون کرد. حال اگر D صفر شود، نمره‌ها با هم برابر هستند. اما اگر D مثبت شود، χ_1 بزرگتر از χ_2 است. و اگر D منفی شود χ_1 کوچکتر از χ_2 است (حسن‌زاده و مداح، ۱۳۸۵). برای آزمون اینکه آیا $\bar{D}$ بطور معناداری از صفر متفاوت است، $\bar{D}$ بر خطای استاندارد یا معیار $\bar{D}$ تقسیم می‌شود: $t = \frac{\bar{D} - \mu_0 D}{S_{\bar{D}}}$ یا $t = \frac{\bar{D}}{S_{\bar{D}}}$ که درجه آزادی در t وابسته برابر است با $df = n - 1$.

- تفاوت معنی‌داری بین نمرات پیش آزمون و پس آزمون گروه آزمایشی وجود دارد.

جدول (۱)، آماره های نمونه زوجی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
نمرات پیش آزمون گروه آزمایشی	۲۰	۵۷/۵۵	۱۰/۷۴
نمرات پس آزمون گروه آزمایشی	۲۰	۸۲/۴۰	۷/۳۷

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تمصیلی ...

جدول (۲)، آزمون نمونه زوجی

مقدار P- sig	درجه آزادی، df	آماره t وابسته	تفاضل زوجها		میانگین S _d	جفتها یا زوجها
			فاصله اطمینان ۹۵٪	انحراف معیار S _d		
۰/۰۰	۱۹	-۱۱/۷۵	کران بالا ۲۰/۴۲	کران پایین ۷/۲۸	۹/۴۶	نمرات پیش آزمون گروه آزمایش نمرات پس آزمون گروه آزمایش

نتیجه: چون t محاسبه شده $t = 11/75$ در سطح $\alpha = 0/05$ و با درجه آزادی $df=9$ از مقدار t بحرانی $(t_{(9,0/05)} = 2/269)$ بزرگتر است، بنابراین نتیجه می‌گیریم که بین میانگین‌های دو موقعیت پیش آزمون و پس آزمون در گروه آزمایش از لحاظ آماری تفاوت معنی‌دار وجود دارد.
- تفاوت معنی‌داری بین نمرات پس آزمون دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد.

جدول (۳)، آماره های گروهی

پس آزمون	تعداد	میانگین	انحراف معیار
گروه آزمایش	۲۰	۸۲/۴	۷/۳۷۳
گروه کنترل	۲۰	۵۱/۲	۹/۴۵۷

جدول (۴)، آزمون نمونه‌های مستقل

متغیر		Levene آزمون برای برابری واریانسها		آزمون t برای برابری میانگین‌ها			
آماره فیشرف	p-مقدار sig_0	فاضل میانگینها	آماره t	درجه آزادی Df	p-مقدار Sig	فاصله اطمینان ٪۹۵	کران بالا کران پایین
۰/۸۴۲	۰/۳۶۵	۳/۲	۱/۶۳۶	۳۸	۰/۰۰۰	۲۵/۸	۳۶/۶

نتیجه: چون t محاسبه شده $t_m = 11/636$ در سطح احتمال یا اطمینان ۹۵٪ ($\alpha = 0/05$) و با درجه آزادی $df=38$ از مقدار t بحرانی ($t_{(38,0/05)} = 2/021$) بزرگتر است، بدین ترتیب نتیجه می‌گیریم که بین دو میانگین از لحاظ آماری تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق:

فرضیه ۱: تفاوت معنی‌داری بین عملکرد تحصیلی دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد.

جدول (۵)، آماره‌های گروهی

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
گروه آزمایش	۲۰	۱۶/۶۰۷۵	۱/۱۱۲۱۲
گروه کنترل	۲۰	۱۵/۴۳۹۰	۱/۵۴۴۲۱

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی ...

جدول [6]، آزمون‌های نمونه‌های مستقل

Levene		آزمون t برای برابری میانگین‌ها				برای برابری واریانسها		متغیر
آماره F	p-مقدار sig_0	تفاضل میانگینها	آماره t	درجه آزادی Df	p-مقدار	فاصله اطمینان ۹۵٪		
۱/۷۴	۰/۱۹۵	۱/۱۶۸۵	۲/۷۴۶	۲۸	۰/۰۰۹	کران بالا کران پایین	عملکرد تحصیلی	

چون t محاسبه شده ($t_p = 2/746$) در سطح اطمینان ۹۵٪، ($\alpha: 0/05$) با درجه آزادی $df=38$ از مقدار t جدول بحرانی ($t_p = 2/021$) بزرگتر است. بنابراین فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود، پس نتیجه می‌گیریم که بین عملکرد تحصیلی دو گروه آزمایشی و کنترل تفاوت معنادار وجود دارد، پس آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی مؤثر است.

فرضیه ۲: تفاوت معنی‌داری بین توانایی‌های تشخیص و تعیین نیاز اطلاعاتی

بین دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد.

جدول [7]، آماره‌های گروهی

انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه‌ها
۱/۳۲۲	۱۷/۲	۲۰	گروه آزمایش
۲/۰۲۳	۱۲/۷۵	۲۰	گروه کنترل

جدول (۸)، آزمون‌های نمونه‌های مستقل

آزمون t برای برابری میانگین‌ها		Levene		متغیر توانایی تشخیص و تعیین نیاز به سواد اطلاعاتی
فاصله اطمینان %۹۵	مقدار -p	آماره	مقدار -p	
کران پایین بالا	sig ₀	تفاضل میانگینها t	فیشرف sig ₀	
۵/۵۴۴	۰/۰۰۰	۴/۴۵	۰/۰۱۸	۶/۱۲۸
۳/۳۵۶	۲۸	۸/۲۳۵		

چون t محاسبه شده ($t_p = 8/235$) در سطح اطمینان ۹۵٪، ($\alpha: 0/05$) با درجه آزادی $df=38$ از مقدار t جدول بحرانی ($t_p = 2/021$) بزرگتر است. بنابراین فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود، پس نتیجه می‌گیریم که بین تواناییهای تشخیص و تعیین نیاز اطلاعاتی در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه ۳: تفاوت معنی‌داری بین ایجاد توانمندیهای جایابی و دسترسی به اطلاعات در دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد.

جدول (۹)، آماره‌های گروهی

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
گروه آزمایش	۲۰	۲۹/۵۵	۲/۵۱۷
گروه کنترل	۲۰	۱۵/۵	۲/۳۶۴

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تمصیلی ...

جدول (۱۰)، آزمونهای نمونه‌های مستقل

آزمون t برای برابری میانگینها		آزمون Levene برای برابری واریانسها			متغیر ایجاد توانمندیهای جایابی و دسترسی به اطلاعات
فاصله اطمینان ۹۵٪	مقدار p- مقدار :sig ₀	تفاضل میانگینها	آماره t	درجه آزادی Df	
کران بالا	کران پایین		۱۲/۰۵	۱۲/۹۱۲	آماره F
۱۶/۲۵۳	۱۱/۸۴۷			۲۸	مقدار p- :sig ₀
					۰/۰۱۹
					۰/۸۹

چون t محاسبه شده ($t_r = 12/912$) در سطح اطمینان ۹۵٪، ($\alpha: 0/05$) با درجه آزادی $df=38$ از مقدار t جدول بحرانی ($t_b = 2/021$) بزرگتر است. بنابراین فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تایید می‌شود، پس نتیجه می‌گیریم که بین ایجاد توانمندیهای جایابی و دسترسی به اطلاعات در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه ۴: تفاوت معنی‌داری بین ایجاد توانمندیهای مربوط به استفاده مؤثر و مسئولانه از اطلاعات بین دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد.

جدول (۱۱)، آماره‌های گروهی

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
گروه آزمایش	۲۰	۱۹/۱	۲/۵۱۱
گروه کنترل	۲۰	۱۱/۶۵	۳/۵۱۴

جدول (۱۲)، آزمون‌های نمونه‌های مستقل

آزمون t برای برابری میانگین‌ها		Levene برای برابری واریانسها		متغیر ایجاد توانمندیهای مربوط به استفاده مؤثر و مسئولانه از اطلاعات
فاصله اطمینان ۹۵٪	مقدار p- Df	آماره t	مقدار p- F	
کران بالا	کران پایین	۲۸	۰/۰۹۲	
۹/۴۰۵	۵/۴۹۵	۷/۷۱۵	۲/۹۹۳	

چون t محاسبه شده ($t_r = 7/715$) در سطح اطمینان ۹۵٪، ($\alpha: 0/05$) با درجه آزادی $df=38$ از مقدار t جدول بحرانی ($t_c = 2/021$) بزرگتر است. بنابراین فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود، پس نتیجه می‌گیریم که بین ایجاد توانمندیهای مربوط به استفاده مؤثر و مسئولانه از اطلاعات در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. فرضیه ۵: تفاوت معنی‌داری بین نحوه استفاده از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها بین دو گروه آزمایش و کنترل وجود دارد.

جدول (۱۳)، آماره‌های گروهی

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
گروه آزمایش	۲۰	۱۶/۵۵	۲/۰۳۸
گروه کنترل	۲۰	۱۳/۸۵	۴/۰۰۴

جدول (۱۴)، آزمون های نمونه های مستقل

آزمون t برای برابری میانگینها		آزمون Levene برای برابری واریانسها			متغیر استفاده از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها
فاصله اطمینان %۹۵	مقدار sig	درجه آزادی Df	آماره t	تفاضل میانگینها	
کران بالا	۰/۱۱	۲۸	۲/۶۸۸	۰/۱۳	۶/۸۴۸
کران پایین	۰/۶۶۶				
۴/۷۳۴					

چون t محاسبه شده ($t_p = 2/688$) در سطح اطمینان ۹۵٪، ($\alpha: 0/05$) با درجه آزادی $df=38$ از مقدار t جدول بحرانی ($t_p = 2/021$) بزرگتر است. بنابراین فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود، پس نتیجه می‌گیریم که نحوه استفاده از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها در دو گروه آزمایش و کنترل از نظر آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

سواد اطلاعاتی قدرت دسترسی مؤثر به اطلاعات با ارزش، آگاهی چگونگی سازماندهی دانش و اطلاعات، روشهای مختلف جستجو، توان تشخیص مشکل و شناخت مؤثرترین اطلاعات برای رفع آن است و با سواد اطلاعاتی کسی است که آموخته باشد چگونه بیاموزد. این موضوع از لحاظ نظری به پایه‌ای بودن دانش می‌پردازد. به منظور رسیدن دانشجویان به موفقیت‌های چشمگیر، فعالیتها باید برنامه‌ریزی شده و بر اساس تحقیقات منتقل و ارزیابی شوند. موارد پژوهش ضمن عمل مطالعاتی تحقیقات عملی که در ادامه می‌آید، نمونه‌ای از چنین مکمل‌هایی را در اختیار ما می‌گذارد. بطور کل آنچه که از نتایج فوق بدست می‌آید بیانگر این موضوع است که قبل از برگزاری این دوره تعداد دانشجویانی که از این

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

فن (سواد اطلاعاتی) برخوردار بوده بسیار اندک بودند، و وضعیت مطلوبی نداشتند. با توجه به پاسخنامه این افراد (پیش‌آزمون) پاسخها بیشتر گرایش به کم و یا اصلاً داشتند و اکثراً آن دسته از توانمندیهای این افراد که جنبه بینشی داشته بیشتر از توانمندیهای مهارتی بود. این نوع توانمندیها به سه قسم تقسیم می‌شود:

(۱) سطح بینش: که درک فراگیران را نسبت به اهمیت و کارکرد موضوعی نشان می‌دهد.

(۲) سطح دانش: این سطح نشان دهنده میزان درک و دانش فراگیر نسبت به مسئله است.

(۳) سطح مهارت: نشان‌دهنده توانمندیهای افراد در انجام امور و بکارگیری دانش خود برای حل مسئله یا مشکل است.

با توجه به عملکرد دانشجویان در قبل از شرکت در دوره آموزشی، عموماً برای بدست آوردن نیاز اطلاعاتی خود از شیوه‌های مراجعه مستقیم به کتابخانه دانشکده یا سایتهای مرسوم Google و yahoo استفاده می‌کردند. این افراد برای سازماندهی، نگهداری و بازیابی اطلاعات مورد نیاز از سیستم مناسب و آینده‌نگرانه‌ای استفاده نمی‌کردند و عموماً به دلیل یادداشت‌برداری‌های ناقص و غیرمنسجم ناگزیر از مراجعه مجدد به منبع مورد استفاده می‌شدند. در واقع می‌توان چنین نتیجه گرفت که به علت عدم آشنایی دانشجویان با روشهای مناسب و جدید برای انجام پروژه‌های درسی و... نه بدلیل نبود امکانات و منابع اطلاعات، بلکه به دلیل نداشتن آشنایی لازم و کافی در زمینه احساس نیاز به اطلاعات، جستجو، ارزیابی و سازمان دادن آن و سرانجام عدم آشنایی کافی با مراکز اطلاعاتی اعم از سنتی و دیجیتالی، می‌باشد. در عین حال، نتایج بسیاری از پژوهش‌ها بویژه پژوهش‌های انجام گرفته در ایران در این زمینه حاکی از آنست که پژوهشگران مشکلات عمده‌ای در شناسایی منابع و نظامهای اطلاعاتی، بهره‌گیری مؤثر از آنها، و دسترسی به اطلاعات دارند. نتایج پژوهش‌های دیانی (۱۳۶۵)،

تأثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی ...

مزینانی (۱۳۷۶)، اشکنی‌پور (۱۳۷۷)، و یمین فیروز (۱۳۸۲)، نظری (۱۳۸۳) و ... نشان می‌دهد که بسیاری از پژوهشگران در شناسایی نیازهای اطلاعاتی حوزه پژوهشی خود و ارائه آن در قالب عبارت جستجو به پایگاه‌ها و نیز شناخت انواع منابع و نظامهای اطلاعاتی مربوط مشکلات جدی دارند. از طرف دیگر مثلاً در تحقیقی که نظری در سال ۱۳۸۳ در سطح دانشجویان تحصیلات تکمیلی انجام داده بود. نتایج بدست آمده از آن تحقیق نیز که دوره آموزش سواد اطلاعاتی را در طول یک روز و بصورت فشرده برگزار گردید، بیانگر این موضوع است که این دوره تا حد نسبتاً خوبی توانسته پاسخگوی آنچه را که قرار بود به اثبات برساند بوده است و با توجه به آمار و ارقامی که ایشان ارائه دادند این ادعا را ثابت می‌کند که آموزش سواد اطلاعاتی بر روی عملکرد تحصیلی دانشجویان موثر می‌باشد. از این رو، می‌توان استدلال کرد که کیفیت بسیاری از پژوهشها، بویژه طرحهای پژوهشی و پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی، در سطح مورد انتظار نیست زیرا احتمال دارد که پژوهشگران نتوانسته باشند پایگاههای مناسب را شناسایی کرده، جستجوهای سودمندی انجام داده، به منابع مرتبطتر و با کیفی‌تر دسترسی یابند و از آنها به شکل مؤثر استفاده کرده باشند. بدین ترتیب می‌توان دریافت که نوع مدل اطلاع‌یابی، یعنی رویکرد و شیوه‌ای که پژوهشگران برای به دست آوردن اطلاعات به کار می‌بندند، بر فرایند پژوهش تأثیر دارد. اما به هر صورت، در هر مدل، سه عنصر ذهن جستجوگر، روش علمی و اطلاعات از عناصر اصلی و دخیل در اطلاع‌یابی به شمار می‌آیند. به عبارت دیگر، این سه عنصر فصل مشترک هر فعالیت پژوهشی و هر نوع رفتار اطلاع‌یابی به شمار می‌آیند. هر چند اجرای این دوره پنج جلسه‌ای نمی‌تواند بطور کامل مهارتهای سواد اطلاعاتی را به این دانشجویان انتقال دهد، ولی تا حد بسیار زیادی با توجه به نتایج بدست آمده و تأیید فرضیه‌ها بینش و دانش مورد نیاز را در اختیار شرکت‌کنندگان این دوره قرار داده است که نتایج آماری خود بیانگر این مهم می‌باشند. بر اساس نتایج

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

تحقیق پیشنهادت زیر ارائه می‌شود: طراحی، اجرا و ارزیابی درس سواد اطلاعاتی برای مربیان و اساتید دانشگاه تا از طریق آنها به همراه ارائه دروس تخصصی خود، اطلاعاتی در رابطه با سواد اطلاعاتی نیز به دانشجویان انتقال دهند. ارائه یک طرح ملی ضربتی با همکاری کلیه دانشگاه‌های گروه کتابداری و... جهت با سواد (اطلاعاتی) کردن دانشجویان. برگزاری دو واحد درسی تحت عنوان سواد اطلاعاتی در کلیه رشته‌های دانشگاهی تا بدین وسیله بتوان سریع‌تر مهارت‌های لازم (سواد اطلاعاتی) را به دانشجویان انتقال داد.

کتابنامه

- ای‌هانکوک، ویکی. سواد اطلاعاتی برای آموزش در تمام دوران زندگی. (مترجم: فرض‌الله عزیزی)
- <http://www.libraryinstruction.com/information-literacy.html>
- بست، جان. (۱۳۷۴). روش‌های تحقیق در علوم تربیتی و رفتاری. (حسن پاشا شریفی و نرگس طالقانی مترجمان). تهران انتشارات: رشد چاپ.
- حسن زاده، رمضان. (۱۳۸۱). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. نشر: ساوالان
- حسن زاده، رمضان و مداح، محمدتقی. (۱۳۸۵) روش‌های آماری در علوم رفتاری. نشر: ویرایش، چاپ اول.
- دلاور، علی. (۱۳۷۷). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران نشر: ویرایش.
- ریدر، هانلوربی. سواد اطلاعاتی یک اولویت نوظهور جهانی. (مترجم: مریم نظری). فصلنامه علوم اطلاع‌رسانی. دوره ۲۰ شماره ۱ و ۲ صفحه: ۹۷-۱۱۴
- http://www.irandoc.ac.ir/etela-art/20/20_1_2_7.htm
- سراج، شهناز. مفهوم سواد اطلاعاتی و با سواد اطلاعاتی در یک نگاه

- تاثیر آموزش سواد اطلاعاتی بر عملکرد تحصیلی ...
- <http://mahaledoost.blogfa.com>
- سیف، علی اکبر. (۱۳۷۶). روشهای اندازه گیری و پیشرفت تحصیلی . انتشارات: آگاه
- فتاحی، رحمت ا.... سواد اطلاعاتی و بهسازی رفتار اطلاع یابی پژوهشگران
- <http://profsite.um.ac.ir/~fattahi/fattahi.HTM>
- نادری، عزت ا... و سیف نراقی، مریم. (۱۳۷۶). روشهای تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی. تهران انتشارات: بدر.
- نظری، مریم. (۱۳۸۳) سواد اطلاعاتی برای دوره های تحصیلات تکمیلی
- <http://www.irandoc.ac.ir/data/Reports/il/contents.htm>
- وزارت آ. پ. جمعاًونت آموزشی (۱۳۷۹). آموزشکده های فنی و حرفه ای در یک نگاه. ناشر انتشارات: ونوس.
- هومز، باربارا. فهم سواد اطلاعاتی. (مترجم: فرض الله عزیزی-کارشناس علوم کتابداری و اطلاع رسانی)
- http://www.irandoc.ac.ir/Data/E_J/vol5/azizi.pdf
- میزان تولید اطلاعات در جهان SAKHA RAVESH CO
- <http://www.srco.ir/Articles/DocView.asp?ID=187>
- از عصر اطلاعات تا عصر مولکول (مترجم: فیروزه امین)
- <http://www.imi.ir/tadbir/tadbir-155>
- آشنایی با مطالعه بین المللی پیشرفت سواد خواندن (پرلز) ۲۰۰۶
- <http://rie.ir/index.aspx?siteid=75&siteid=75&pageid=329>